

NUTQ MADANIYATIDA MUROSA KONSEPTINING ROLI VA UNING TILSHUNOSLIKDAGI TADQIQI

Muqimjonova Nazokatxon Ikromjon qizi

Farg'ona viloyati, Qo'qon shahar

2-sonli politexnikum ingliz tili oqituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17531088>

Annotatsiya: Ushbu maqolada tilshunoslikda murosa konsepti, asosan, **pragmatik, kognitiv** va **sotsiolingvistik** yondashuvlar orqali o'rganilib, uning ma'no maydoni, diskursdagi ifoda vositalari hamda madaniyatga xos xususiyatlari tahlil qilinadi. Xususan, xorijiy tilshunoslikda "compromise", "agreement", "conciliation" kabi birliklar orqali ifodalangan murosa jarayoni nutq aktlari, diskurs strategiyalari va ijtimoiy kontekst bilan bog'liq holda izohlanadi.

Kalit so'zlar: murosa konsepti, nutq madaniyati, kompromiss, pragmalingvistika, kognitiv yondashuv, sotsiolingvistika, kommunikativ kompetensiya, diskurs.

Hozirgi globallashuv va axborotlashuv davrida insonlar o'rtasidagi muloqot jarayoni keskin faollashib, kommunikativ madaniyatga bo'lgan ehtiyoj ortib bormoqda. Jamiyatda fikrlar xilma-xilligi, turli dunyoqarash va madaniy qadriyatlarining to'qnashuvi sharoitida **murosa** tamoyiliga asoslangan muloqot madaniyati muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Zamonaviy nutq madaniyatining ajralmas tarkibiy qismi sifatida murosa konsepti insonlararo aloqalarda bag'rikenglik, sabr-toqat, muvozanat va o'zaro hurmatni ifodalaydi. Shuningdek, u kommunikativ jarayonlarda kelishmovchiliklarni yumshatish, kelishuvga erishish va ijtimoiy muvozanatni saqlashning asosiy vositasi sifatida namoyon bo'ladi.

Bugungi kunda tilshunoslik fanida "murosa" konsepti turli yo'nalishlarda — **kognitiv tilshunoslik, pragmalingvistika, diskurs tahlili va sotsiolingvistika** doirasida o'rganilib, u faqat til birligi sifatida emas, balki **madaniy va ijtimoiy qadriyatning konseptual ifodasi** sifatida ham talqin etilmoqda. Shuning uchun murosa konseptining nutq madaniyatidagi o'rni va tilshunoslikdagi nazariy asoslarini o'rganish bugungi ilmiy izlanishlar uchun dolzarb masalalardan biridir.

Tilshunoslikda "murosa" konsepti asosan **pragmatik** va **kognitiv** yondashuvlar asosida tahlil qilinadi. Pragmatik nuqtayi nazardan, murosa — bu **kommunikativ strategiya** bo'lib, u nutq jarayonida shaxslar o'rtasidagi **ijtimoiy masofa, intonatsiya, so'z tanlovi va nutq aktlari** orqali ifodalanadi (Brown & Levinson, 1987). Ularning "Politeness Theory" (Xushmuomalalik nazariyasi) konsepsiyasida murosa insonning "yuz" (face) saqlash mexanizmlaridan biri sifatida talqin etiladi.

Kognitiv tilshunoslik yondashuvida esa "murosa" inson tafakkurida shakllangan **konseptual model** sifatida qaraladi. Lakoff va Langackerlarning kognitiv nazariyalarida konsept inson ongidagi bilim strukturasi sifatida tavsiflanadi; shunga ko'ra "murosa" modeli insonning ijtimoiy tajribasi, madaniy qadriyatlari va milliy mentaliteti bilan bog'liq holda shakllanadi.

Shuningdek, sotsiolingvistik tadqiqotlarda murosa konsepti **madaniyatlararo muloqotda** kelishuvga erishishning universal, biroq turlicha talqin qilinadigan hodisasi sifatida o'rganilgan. Masalan, ingliz tilidagi "compromise" tushunchasi o'zbek tilidagi "murosa" dan semantik jihatdan yaqin bo'lsa-da, **emotsional baho** nuqtayi nazaridan farq qiladi: ingliz tilida u ijobiy pragmatik vosita sifatida qaralsa, o'zbek madaniyatida ko'pincha **axloqiy zarurat va insoniy fazilat** sifatida talqin etiladi.

Ushbu nazariy qarashlar shuni ko'rsatadiki, "murosa" konseptining semantik mohiyati va madaniy talqini turli til va jamiyatlarda o'ziga xos tarzda shakllanadi. Bu farqlarni yanada aniqroq tasavvur qilish maqsadida ingliz tilidagi "compromise" va o'zbek tilidagi "murosa" konseptlari **lingvokulturologik** mezonlar asosida qiyosiy tahlil qilindi. Quyidagi jadvalda ikki madaniyatda mazkur konseptning asosiy semantik, pragmatik va madaniy jihatlari umumlashtirilgan holda keltiriladi:

1-jadval:

"Murosa / Compromise" konseptining ayrim lingvokulturologik farqlari

Asosiy mezonlar	Ingliz tili (compromise)	O'zbek tili (murosa)
Ma'no mohiyati	Kelishuv, o'zaro yon berish, muvozanat	Bag'rikenglik, sabr, o'zaro hurmat
Emotsional qiymat	Neytral yoki ijobiy	Ijobiy, axloqiy jihatdan yuqori baholanadi
Madaniy asos	Individualizm, muvofiqlik	Jamoaviylik, insoniylik
Nutqdagi ifoda vositalari	polite forms, mitigation, hedging	yumshoqlik, muloyim murojaatlar, maqollar
Lingvistik kontekst	Rasmiy va ijtimoiy muloqotda	Asosan ijtimoiy va oilaviy kontekstda

Til birliklari tahlili shuni ko'rsatadiki, "murosa" konsepti **nutq madaniyatining asosiy mezon** sifatida tilning nafaqat grammatik yoki leksik, balki **etno-psixologik qatlamlarini** ham ifodalaydi. O'zbek tilidagi "murosaga kelmoq", "murosali yechim topmoq", "murosaning yo'lini tutmoq" kabi iboralar milliy madaniyatda **yaxlitlik va o'zaro tushunish qadriyatini** ifodalaydi.

Shu jihatdan, murosa konseptining tilshunoslikdagi tadqiqi nafaqat nutq etikasi, balki **ijtimoiy barqarorlik, muloqot madaniyati va madaniyatlararo kompetensiyani** rivojlantirishga ham bevosita xizmat qiladi.

Yuqoridagi tahlillar shuni ko'rsatadiki, **murosa konsepti** zamonaviy nutq madaniyatining asosiy kommunikativ tamoyillaridan biri sifatida insonlararo muloqotning madaniy, axloqiy va psixologik jihatlarini uyg'unlashtiradi. U shaxsning nutq jarayonida o'zaro hurmat, bag'rikenglik va ijtimoiy mas'uliyatni ifodalovchi **lingvopragmatik vositasifatida** namoyon bo'ladi.

Tilshunoslikda bu konseptning **pragmatik** talqini (Brown & Levinson, Leech) muloqotda "yuz saqlash" strategiyasi bilan bog'liq bo'lsa, **kognitiv** yondashuv (Lakoff, Langacker) uni inson tafakkuridagi konseptual model sifatida izohlaydi. O'zbek madaniy kontekstida esa "murosa" tushunchasi milliy axloq, odob va ijtimoiy muvozanatni ifodalovchi **madaniy konsept** sifatida alohida o'rin egallaydi.

Natijada, murosa konseptining tilshunoslikdagi tadqiqi nutq madaniyatini chuqurroq anglash, **madaniyatlararo kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish** va **milliy qadriyatlarni global ilmiy muhitda integratsiya qilish** uchun muhim nazariy va amaliy asos yaratadi. Shu bois, kelgusidagi izlanishlarda murosaning diskursiv, psixolingvistik hamda tarjima jarayonlaridagi ifodasini tahlil qilish dolzarb ilmiy yo'nalishlardan biri bo'lib qoladi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Leech, G. N. (2014). The pragmatics of politeness. Oxford University Press.
2. Karasik, V. I. (2002). Yazykovoy krug: lichnost, kontsepty, diskurs. Volgograd: Peremena.
3. Nurmonova, M. (2021). Til va madaniyat munosabatlari: lingvokulturologik tahlil. Toshkent: O'zMU nashriyoti.
4. Tursunov, U. (2019). Nutq madaniyati va kommunikativ kompetensiya. Toshkent: Fan va texnologiya.